

Галина Громік

Студентка 2 року навчання магістерської програми «Юдаїка»
Національний університет «Києво-Могилянська академія»
galina.gromik@gmail.com

**ТЕМА ХАСИДИЗМУ В ЄВРЕЙСЬКІЙ
РОСІЙСЬКОМОВНІЙ ПРЕСІ СЕРЕДИНИ
XIX ст. (НА ПРИКЛАДІ ПУБЛІКАЦІЙ ІЛЛІ
ОРШАНСЬКОГО)**

Вибір теми дослідження обумовлений кількома причинами. По-перше, в сучасній історіографії відсутні дослідження хасидської тематики на шпальтах єврейських російськомовних видань. По-друге, в науковому середовищі досі не було приділено уваги ролі Оршанського у вивченні хасидизму. По-третє, я також фокусує увагу на українському походженні Оршанського, діяльність якого в Одесі припала на імперські часи.

Ілля Оршанський — яскравий представник Гаскалі (єврейського Просвітництва). Уродженець Катеринослава, нині Дніпро, він отримав традиційну єврейську освіту. Здатний до наук, самостійно вивчав європейські мови та цікавився світською освітою. 1868 року закінчив юридичний факультет Новоросійського університету в Одесі. Отримав звання доктора права. Пропозицію охреститися для отримання керівництва кафедрою він відкинув. І оскільки Одеса на той час була потужним просвітницьким і культурним центром Півдня України, тож не дивно, що його зацікавили ідеї єврейського Просвітництва.

Маскілім (прихильники Гаскалі) стояли на позиціях модернізації єврейства, виступали за найширше розповсюдження освіти в єврейському середовищі. Єдиним шляхом для цього бачили русифікацію, але не асиміляцію, на яку була спрямована імперська державна політика.

У 1870 р. одеські інтелектуали, серед яких і Оршанський, здійснили чергову спробу видавництва єврейської газети російською мовою для євреїв. Перші дві мали місце за сім років до того: газета «Рассвет» проіснувала трохи більше року, не витримавши цензурного тиску. «Сіон» видавався менше року і теж припинив існування через цензурні лещата. На тижневик «День» поклали великі надії у справі «виправлення» євреїв, а також правдивого, на переконання видавців, інформування суспільства в єврейському питанні. Оршанський вважав, що неєврейська преса була не здатна до такої місії і від неї «навіть чи так скоро слід очікувати розумного слова»¹. Це був період, коли імперська преса вже не ховалася за фальшивим фасадом з красивих слів про любов до єврейських братів, а навпаки, все голосніше розпалювала антисемітське вогнище. Натомість, молоде покоління маскілім, до якого належав і Оршанський, наївно сподівались, що друкованим словом вони зможуть схилити громадську думку в Російській імперії до євреїв як рівноправних громадян суспільства.

Перешкодою на шляху перевиховання єврейства маскілім вважали хасидів. І єврейська російськомовна преса, що цілком логічно, була своєрідним рупором Гаскалі. Тому звинувачення у бік хасидизму були прог-

---

¹ Ілья Оршанский, «О положении русско-еврейской журналистики», *День*, август 1, 1870, 501–03.

нозованими. Два видатних явища в юдаїзмі — хасидизм і Гаскала — дві антагоністичні ідеології, два різних погляди на єврейське буття. Вони за визначенням не могли уживатися разом.

Змальовуючи хасидів як неосвічену масу, «День» на чолі з Оршанським намагався таким чином вплинути на владу, спонукаючи її до покращення правового становища своїх одновірців у Росії, зокрема, наголошуючи на необхідності скасування межі осілості. Публіцисти вважали, що компактне проживання єврейської громади сприяє живучості та популярності хасидизму². Створення нових єврейських навчальних закладів, особливо в місцях найбільшого розповсюдження хасидизму, сприяло би його зникненню, і ця тема також знайшла відображення на шпальтах газет³. Оршанський, як один з редакторів «Дня», взявся за амбітне завдання — розкрити очі державотворцям на природу хасидизму, аби знешкодити це «соціальне зло»⁴. У статті «К вопросу об обрусении евреев»⁵ (а ця стаття друкувалася в 11-ти номерах «Дня») ми вперше зустрічаємо термін «цадикизм», хоча в науковому середовищі досі вважалося, що першим цей термін використав історик Шимон Дубнов наприкінці XIX ст.⁶. «Цадикизм становить, безперечно, дуже сумне явище в побуті єврейської маси»⁷, — пише Оршанський. У питаннях протидії цьому явищу він —

² Из Белоруссии. *День*, май 29, 1870, 368–69.

³ Внутренние известия, *День*, июнь 20, 1870, 254.

⁴ Илья Оршанский, “Мысли о хасидизме,” *Еврейская библиотека*, т. 1, 1871, 74.

⁵ Илья Оршанский, “К вопросу об обрусении евреев,” *День*, сентябрь 19, 1870, 634.

⁶ Семен Дубнов, “Возникновение цадикизма,” *Восход* по. 4 (1890): 74–92.

⁷ Оршанский, “К вопросу об обрусении евреев”, 636.

на боці урядовців і виступає за репресивні заходи, які мали звести нанівець існування хасидизму з його цадикизмом. Автор ніби й полемізує з прихильниками м'якої сили, які також виступали за розповсюдження освіченості в масах, підняття економічного рівня і тому подібних заходів, водночас уникаючи радикалізму.

Після вимушеного закриття газети у 1871 р. на знак незгоди з політикою уряду щодо єврейських погромів, публіцист продовжує відстоювати права свого народу. При цьому використовуючи тему хасидизму.

Двадцятип'ятирічний Оршанський пише у тому ж році велику монографію «Мысли о хасидизме». Мета — позбавитися хасидизму як «шкідливого елементу єврейського життя»⁸. За словами Оршанського, недостатньо оголосити про згубність нового релігійного явища, варто запропонувати заходи для боротьби з ним, а для цього необхідно його зрозуміти. Він першим серед істориків звертає увагу на причини та умови виникнення хасидського руху. Висновки щодо особливостей нової юдейської релігійної течії історик пропонує як програму діяльності уряду в питанні боротьби з хасидизмом. На переконання автора, «только тогда можно будет указать тот путь, по которому должны пойти государство и общество для того, чтобы уничтожить эту язву еврейской жизни, этот сильнейший тормоз нашего прогресса»⁹.

Журналіст ініціює публічну дискусію, задаючись питанням, чи насправді хасидизм є плодом невігластва та забобонів. Таким чином, даючи поштовх до наукового вивчення хасидського руху. Вже наприкінці XIX ст. це призведе до виникнення хасидознавства: першим вче-

⁸ Оршанский, «Мысли о хасидизме», 74.

⁹ Оршанский, «Мысли о хасидизме», 76.

ним цього напряму став вже згаданий нами Дубнов. Сам же Оршанський послуговувався відомостями попередників, переважно це були літературні твори антихасидського спрямування.

Серед причин виникнення цадикизму, були, на переконання Оршанського, байдужість та ігнорування «внутрішніх інтересів єврейського світу»¹⁰ з боку можновладців. Євреї були змушені створити власне управління, власний суд, власну громаду — за релігійним принципом, пояснює перший історіограф хасидизму.

Така пильна увага до хасидської тематики, на нашу думку, була викликана еволюцією самого релігійного руху, який до середини ХІХ ст. перетворився і на соціальне явище, образ життя чи не половини усього єврейства в Російській імперії.

Таким чином, підняття теми хасидизму в єврейській російськомовній пресі часто використовувалося як заклик до розширення прав єврейства в Російській імперії. Перший історіограф хасидизму на українських теренах, Ілля Оршанський, заклав підвалини для наукового вивчення цього містично-релігійного руху в юдаїзмі. Публіцист вперше звернув увагу на соціальну природу хасидизму, увівши в обіг поняття цадикизму.

Bibliographic References

- A., L. "Svoeobraznoe polozhenye evreiskoho voprosa v russkoi zhurnalistyke." *Evreiskaia byblyoteka*. Т.4 (1873): 292–301.
Belorussyy, Yz. *Den*. Mai 29 (1870): 368–369.
Biale, D. and oth. *Hasidism: a new history*. Princeton-Oxford: Princeton University Press, 2017.

---

¹⁰ Там само. С. 83.

- Dubnov, Semen. "Voznyknovenye tsadykyzma." *Voskhod*, no 4 (1890): 74–92.
- Dubnov, Semen. *Ystoriya khasydyzma*. Yerusalym: Hesharym; Moskva: Mosty kultury, 2014.
- Orshanskyi, Illia. "K voprosu ob obrusenyy evreev." *Den*. Sentiabr 19 (1870): 636.
- Orshanskyi, Illia. "O polozhenii russko-evreiskoi zhurnalistiki." *Den*. Avgust 1 (1870): 501–03.
- Orshanskyi, Illia. "Mysli o khasydyzme." *Evreiskaia byblyoteka*. T. 1. (1871): 74–03.
- Polishchuk, Yuriy. *Natsionalni menshyny Pravoberezhzhia Ukrainy u konteksti etnichnoi polityky Rosiiskoi imperii (kinets XVIII — pochatok XX st.)* Kyiv: IPiEND im. I.F. Kurasa NAN Ukrainy, 2012.
- Russko-evreiskaia pechat na Ukrayne vo vtoroi polovyne XIX–XX v., po materyalam sobranyia evreiskykh rukopysei y pechaty TsNB ym. Vernadskoho NAN Ukrainy*. Kyev. 1996.
- Tsynberh, Serhei. *Ystoriya evreiskoi pechaty v Rossyy v sviazy s obshchestvennyimi techenyamy*. Petrohrad: 1915.
- Vnutrennye yzvestyia, *Den*. Yiun 20 (1870): 254.

G. Gromik

THE ISSUE OF HASIDISM IN THE JEWISH
RUSSIAN-LANGUAGE PRESS OF THE MID-19TH
CENTURY (EXAMPLE OF PUBLICATIONS
BY ILYA ORSHANSKY)